

СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Л. В. ГУЦАЛЕНКО, доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування
ORCID 0000-0001-5181-8652

Національного університету біоресурсів та природокористування
E-mail: lyboffv@gmail.com

Анотація. За останні роки у світі спостерігається стрімке зростання органічного сектору спрямоване на активне виробництво органічної продукції та динамічне зростання кількості країн, де попит на органічну продукцію зростає. Враховуючи світову тенденцію в Україні також набуває розвитку збільшення обсягів виробництва органічної продукції. Метою дослідження є формування системного інформаційного забезпечення якості виробництва органічної продукції через механізми державного контролю, що забезпечують його дієвість за умов взаємозв'язку з обліковим інформаційним середовищем та доказами контрольного середовища. Систематизовано інформацію щодо органічного виробництва в Європі і ЄС, здійснено оцінку законодавчо-нормативного забезпечення процесу виробництва органічної продукції в Україні. Визначено, що органічне землеробство в Україні є найпривабливішим напрямом для вкладення інвестицій, однак потребує доопрацювання регламентів державного контролю за дотримання технологічних процесів та їх впливу на якісні характеристики виробленої продукції.

Затвердження детальних правил сприятиме збільшенню обсягів виробництва, насиченню внутрішнього ринку високоякісними продуктами харчування, поглибленню інтеграції українського аграрного виробництва до ринку ЄС та світових ринків загалом. Для цього необхідно розробити довготривалу стратегію щодо здійснення ряду заходів спрямованих на забезпечення технологічних умов виробництва екологічно чистої органічної продукції із забезпеченням дієвості таких функцій управління, як облік та контроль. Визначено, що об'єктами обліку в органічному землеробстві є: ресурси, продукти та процеси, які не містять генетично модифікованих організмів і речовин. Доведено необхідність системного підходу щодо оперативного облікового відображення господарських операцій, що охоплює всі процеси – постачання, виробництва та реалізації органічної сертифікованої продукції з дієвою державною функцією контролю, спрямовані на формування її якості та безпеки харчування. Визначено механізми державного контролю якості органічного виробництва.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, облік, контроль, система, якість, механізми

Актуальність.

Вектор розвитку України у напрямку Європейської спільноти потребує підвищення якості виробленої продукції у всіх галузях, у тому числі аграрному секторі економіки. Євроінтеграційні процеси спонукають товаровиробників до виробництва конкурентоспроможної продукції, особливе місце серед якої займає екологічно чиста органічна продукція, яка є експортоорієнтованою продукцією. Забезпечення системи управління даного напрямку неможливе без належного державного регулювання та інформаційного інструменту, який забезпечується обліковою політикою господарюючих суб'єктів.

Однак в Україні ще не сформовано нормативну базу та методичне забезпечення облікового відображення інформації та дієвого контролю дотримання вимог стандартів виробництва та якості органічної продукції. Це складний процес, який має охоплювати і якісне землеробство, і умови утримання тварин, і технологічні процеси в рослинництві та тваринництві, і допустимі засоби захисту рослин і тварин тощо. Однак усі ці складові не матимуть доказовості без дієвої контрольної функції держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Значна кількість зарубіжних та вітчизняних вчених присвячували свої праці виробництву та реалізації органічної продукції, зокрема: П. Барбері, Р. Безус, Л. Бойко, Л. Гангал, Я. Мельничук, Ю. Мороз, І. Новицька, О. Прутська, І. Чичкало-Кондрацька, Г. Шпак та інші. Проте багато питань є невирішеними. Зокрема залишається актуальним та заслуговує на увагу питання особливостей облікового відображення

та забезпечення дієвого контролю за дотриманням стандартів щодо якості органічної продукції.

Мета дослідження полягає у формуванні системного інформаційного забезпечення якості виробництва органічної продукції через механізми державного контролю, що забезпечують його дієвість за умови взаємозв'язку з обліковим інформаційним середовищем та доказами контрольного середовища.

Матеріали і методи дослідження.

У процесі дослідження застосовувались наступні методи пізнання: індукції і дедукції, порівняння і узагальнення, групування, наукового пізнання, ретроспективного аналізу тощо.

Результати дослідження та їх обговорення.

За останні роки у світі спостерігається стрімке зростання органічного сектору, спрямоване на активне виробництво органічної продукції та динамічне зростання кількості країн, де попит на органічну продукцію збільшується.

За результатами досліджень, проведеними Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL) та Міжнародним підрозділом Міжнародної федерації органічних сільськогосподарських рухів – Органікс Інтернешнл (IFOAM – Organics International) станом на 2016 рік, останніми роками спостерігається позитивна тенденція, оскільки споживчий попит на органічні продукти зростає, більше фермерів вирощують органічні продукти, більше земель сертифіковано як органічні і 178 країн повідомляє дані про діяльність у галузі органічного сільського господарства [13] (рис. 1).

Європейські країни мають не лише досвід виробництва органічної продукції, а й ефективного її просування на внутрішньому та зовнішньому ринках [12]. У таблиці 1 систематизовано інформацію щодо органічного виробництва в Європі і ЄС станом на 2016 рік.

Враховуючи світову тенденцію щодо збільшення обсягів виробництва органічної продукції, в Україні з 9 січня 2014 року вступив в силу Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (від 03.09.2013р. № 425-VII) [8].

Мінагрополітики повідомляє, що Україна посідає 11 місце серед країн Європи та 20 у світі за площею сільгоспугідь, сертифікованих як органічні. За даними відомства за останні 5 років ці площі збільшилися на 54 % (понад 400 тис га). Це хоч і становить лише 1 % сільгоспземель, проте, забезпечує українським аграріям 7 місце серед країн-виробників органічних зернових, а за площею органічної гречки Україна є не тільки лідером Європи, а усього світу.

Такі успіхи дозволили у 2017 році продати за кордон 300 тис т органіч-

ної продукції на суму понад \$65 млн. Головними покупцями української “органіки” стали країни Євросоюзу, а також Австралія, Канада, США та деякі азійські країни [11].

На думку науковців, поточні інвестиції екологічної діяльності представляють собою прямі вкладення, спрямовані на підвищення якості та безпечності продуктів. У сільському господарстві це витрати з обробітку ґрунту, який проводять відповідно до принципів органічного виробництва, придбання природних мінеральних препаратів, екологічно безпечних добрив, екологічно безпечних препаратів із захисту рослин, витрати на обслуговування складів, відстійників, сховищ і т.д. [2].

Фахівці комерційної служби Посольства США в Україні підраховали, що середня окупність інвестицій у наше органічне землеробство доходить до 300 %, що безумовно робить його чи не найпривабливішим напрямом для вкладення грошей [11].

В Україні за останні 5 років земельний банк під органікою збільшився удвічі. Зараз він становить близько 500

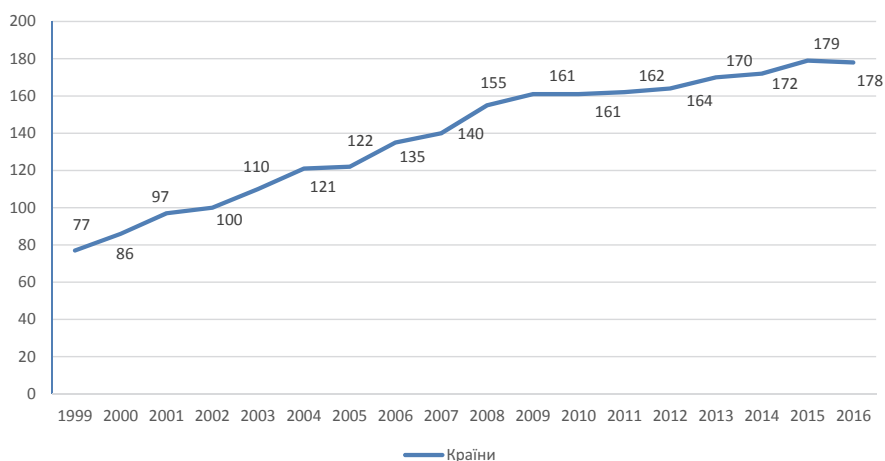

Рис. 1. Динаміка збільшення кількості країн, що мають дані про органічне сільське господарство, 1999 – 2016 рр. Джерело: [9]

тис га. Але по факту є ще 1 млн га нерорних земель [7].

На наше переконання, сільськогосподарське підприємство, що прагне до виробництва органічної продукції, має розробити довготривалу стратегію щодо здійснення ряду заходів, спрямованих на забезпечення технологічних умов виробництва екологічно чистої органічної продукції.

Дана стратегія має охоплювати всі функції управління, серед яких особлива роль відводиться обліку та контролю.

Об'єктами обліку в органічному землеробстві є: ресурси, продукти та процеси, які не містять генетично модифікованих організмів і речовин та при виробництві яких:

1. у рослинництві заборонено використовувати отрутохімікати для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин, а також мінеральні добрива синтетичного

походження, цьому між тим захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, а для живлення ґрунту й рослин використовуються органічні добрива;

2. у тваринництві не дозволяються застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати [1].

На думку Я. П. Мельничук до відмінних об'єктів обліку в органічному землеробстві відносять процеси, господарські операції, використані ресурси та вироблену продукцію під час виробництва якої виключаються застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів, тощо. Дані про об'єкти обліку органічного виробництва, на переконання автора, мають міститись в обліковій по-

1. Органічне виробництво в Європі і Європейському Союзі

Показники	Європа	ЄС	3 країни-лідери в Європі
1	2	3	4
Площа органічних земель, га	13,5 млн га	12,1 млн га	Іспанія (2,0 га) Італія (1,8 млн га) Франція (1,5 млн га)
Частка органічних земель від заальної площі с.г. земель, %	2,7 %	6,7 %	Ліхтенштейн (37,7 %) Австрія (21,9 %) Естонія (18,9 %)
Збільшення площі органічних земель в 2015 – 2016 рр., га	845232	912746	Італія (+303071 га) Франція (+215845 га) Німеччина (+162482 га)
Відносне збільшення площі органічних земель у 2015 – 2016 рр., га	6,7 %	8,2 %	Ісландія (+132 %) Боснія і Герцеговина (+72 %) Македонія, КЮРМ (+49 %)
Виробники, кількість	373240	295123	Туреччина (67879) Італія (64210) Іспанія (34673)
Споживання на душу населення, євро	40,8 євро	євро	Швейцарія (274 євро) Данія (227 євро) Швеція (197 євро)

Джерело: [9]

літиці та можуть бути виділені як окремі елементи облікової політики [5].

Облік генетично модифікованих організмів (ГМО) та відходів виробництва Л. С. Гангал пропонує здійснювати у складі оборотних активів та відображати на рахунках 2 класу, а саме на аналітичних рахунках до 209 рахунку: 209.1 – генетично модифіковані організми; 209.2 – відходи виробництва екологічного спрямування [2].

На думку Ю. Ю. Мороз проблему облікового процесу в органічному землеробстві, як інструмента управління, необхідно розглядати через забезпечення гармонізації економічної, соціальної і екологічної діяльності [6].

На наше переконання, має існувати системний підхід щодо оперативного облікового відображення господарських операцій, що охоплює всі процеси – постачання, виробництва та реалізації

органічної сертифікованої продукції з дієвою державною функцією контролю, спрямовані на формування її якості та безпеки харчування (рис. 2).

Система державного контролю в Україні на сьогодні має три складові:

- базові вимоги до безпечності та окремих показників якості харчових продуктів та кормів, які регламентуються Законом України «Про основні принципи та вимоги безпечності та якості харчових продуктів»;

- дотримання добровільних стандартів, які регламентуються Законом України «Про виробництво і обіг органічної сільськогосподарської продукції і сировини»;

- міжнародна торгівля, яка керується національними вимогами країни-призначення [3].

Контроль виробників націлений на дотримання всіх складових, які забезпе-

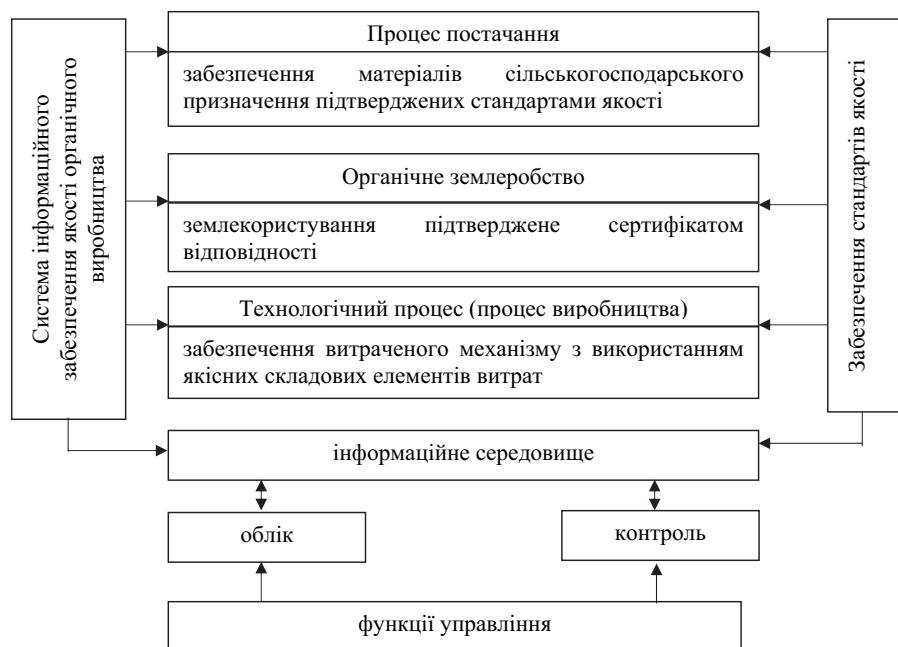

Рис. 2. Системний підхід у забезпеченні якості виробництва органічної продукції

чують якість органічної продукції. Для цього оператори вказують точні кількості та назви внесених добрив, кормів, добавок чи засобів захисту рослин. Згідно із стандартами на підприємстві не дозволяється зберігати недозволені допоміжні засоби. Інспекцію та контроль здійснює сертифікований орган щонайменше один раз на рік, охоплюючи все підпри-

ємство, включаючи продукти, перероблені у цьому господарстві. Контроль в обов'язковому порядку здійснюється з проведенням контрольних проб [10].

Єдиною системою управління безпечністю харчової продукції, яка забезпечує суміщення технологій на всіх етапах виробництва продукції з дотриманням міжнародних стандартів у сфе-

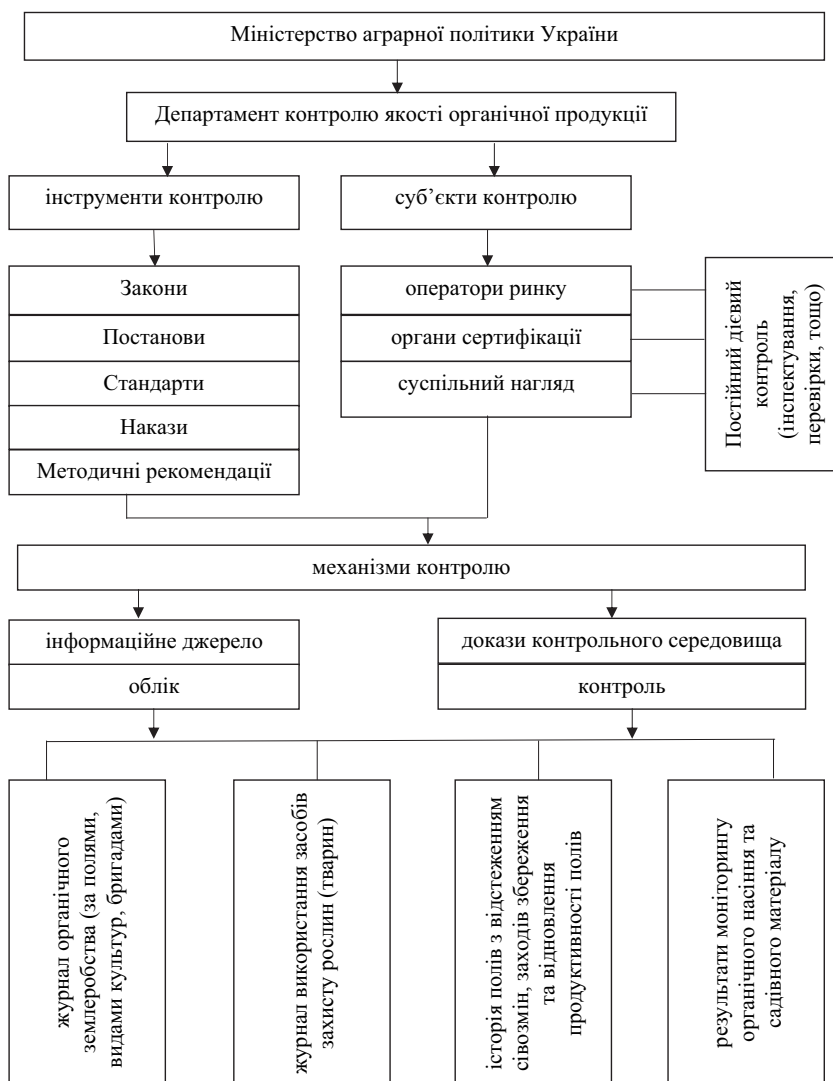

Рис. 3. Механізми державного контролю якості органічного виробництва

рі якості та безпеки харчових продуктів є системи НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point). Головна концепція системи НАССР – забезпечення безпечності продукції на всьому шляху харчового ланцюга «від поля до столу».

На наше переконання державний контроль має здійснюватись по всій вертикалі влади та впливати на комплекс механізмів, що забезпечують якість органічного виробництва. На рисунку 3 наведено механізми державного контролю, що забезпечують його дієвість за умови взаємозв'язку з облікового інформаційного середовища та доказів контрольного середовища.

Наведені реєстри в обліковому процесі виступають інформаційним джерелом та одночасно в контрольному середовищі є доказами та гарантіями дотримання стандартів для забезпечення якості органічної продукції.

Експерти із ООН, ОБСЄ, ЕС/ФАО стверджують що Україна, може стати одним зі світових лідерів у сфері виробництва продукції з підвищеними екологічними характеристиками, що беззаперечно матиме вплив на покращення фінансових результатів діяльності як господарюючих суб'єктів, так і економіки аграрного сектору України [14].

Висновки і перспективи .

Узагальнюючи вище викладене, можна дійти висновків, що для отримання якісної інформації про виробництво органічної продукції необхідно посилити ефективність і дієвість таких функцій управління, як облік та контроль, зокрема забезпечити:

- інформаційне підтвердження (первинне спостереження) дотримання стандартів екологічного та технологічного виробництва продукції рослинництва та тваринництва;

- довіру споживачів органічної продукції через посилення системи державного контролю та контрольних заходів;
- виробництво високоякісної продукції, що користується попитом із врахуванням її справедливої вартості;
- використання новітніх технологій щодо відновлення органічних властивостей ґрунту та їх родючості за умови їх системного облікового відображення;
- формування внутрішньогосподарської звітності для потреб управління та інформаційних потреб зовнішніх користувачів відповідними формами статистичної звітності;
- державну підтримку виробництва органічної продукції шляхом надання дотаційних умов;
- стандарти якості продукції органічного виробництва з використанням важелів державного впливу (державної сертифікації).

Вище викладене надає можливість усвідомити, що державі необхідно забезпечити системне інформаційне середовище, що дозволить формувати достовірну та неупереджену інформацію про вироблену органічну продукцію та виступатиме гарантом її якісних характеристик.

Дискусія. Подальша наукова дискусія повинна здійснюватися стосовно вдосконалення законодавчо-нормативної бази органічного виробництва, посилення контрольної функції держави за якістю органічної продукції на всіх стадіях її проходження «від поля-до столу» із врахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Бойко Л. Передумови розвитку органічного виробництва в Україні. Землепорядний вісник. Київ, 2011. № 2. С.30-35

2. Гангал Л.С. Концептуальні засади облікового забезпечення управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств на основі екологічних показників. Інвестиції: практика та досвід. Київ, 2016. №6. С. 71-75
3. Держпродспоживслужба розраховує на впровадження сучасної системи контролю органічного виробництва. URL: <http://minagro.gov.ua/node/24651> (дата звернення 06.03.2019)
4. Іщенко Ю. Б. Головні положення розробки і впровадження системи HACCP URL: <http://market.avianua.com/?p=4100> (дата звернення: 03.03.2019).
5. Мельничук Я.П. Облікова політика щодо виробництва та реалізації органічної продукції. Економіка: реалії часу. Одеса. 2016. № 3 (25). С.86-92.
6. Мороз Ю. Ю. Обліково-інформаційна система моніторингу економічного потенціалу підприємства: монографія. Житомир: ПП «Рута», 2011. 352 с.
7. Органічна політика у 2017 році: 5 векторів розвитку. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/236-organichna-politika-u-2017-rotsi-5-vektoriv-rozvitku> (дата звернення: 02.03.2019).
8. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини. Закон України від 03.09.2013 № 425-VII. Дата оновлення: 05.04.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>. (дата звернення: 05.03.2019).
9. Розвиток органічного ринку – Україна та світ. URL: https://ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/.../Information_Note_2018.pdf (дата звернення: 04.03.2019).
10. Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БіоЛан» URL: www.biolan.org.ua/download.php?downloadid=5 (дата звернення: 04.03.2019).
11. Україна займає 20-е місце по «органіці» URL: <https://propozitsiya.com/ua/ukrayina-zaumaye-20-e-misce-po-organici> (дата звернення: 02.03.2019).
12. Чичкало-Кондрацька І. Б., Новицька І. В. Світовий досвід просування органічної продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: www.economy.nayka.com.ua. (дата звернення: 05.03.2019).
13. Швидке зростання органічного сектору у світі: більше фермерів, більше земель і ринок, що зростає URL: http://organicinfo.ua/shared/promo/73/3/FiBL%20media%20release_Fast%20growth%20of%20organic%20lands%20in%20the%20world_2018.pdf (дата звернення: 03.03.2019).
14. Marchuk U. Product quality as a condition for maximisation of profit: accounting and control aspects. *Ekonomicnij Casopis – XXI (Economic Annals-XXI)*, 2017. 163(1-2(1)). P.85-90

References:

1. Boiko L. (2011). *Peredumovy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini* [Background of organic production in Ukraine]. *Zemlevporiadnyi visnyk*. Kyiv, 2: 30-35
2. Hanhal L.S. (2016). *Kontseptualni zasady oblikovoho zabezpechennia upravlinnia konkurentospromozhnistiu silskohospodarskykh pidpriemstv na osnovi ekolohichnykh pokaznykiv* [Conceptual framework for management of your farm competitiveness based on environmental performance]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 6: 71-75
3. *Derzhprodspozhyvsluzhba rozrakhovuie na vprovadzhennia suchasnoi systemy kontroliu orhanichnoho vyrobnytstva* [The State Food Consumer Service is counting on the introduction of a modern control system for organic production]. Available at: <http://minagro.gov.ua/node/24651>
4. *Ishchenko Yu.B. Holovni polozhennia rozrobky i vprovadzhennia systemy HACCP* [The main provisions of the development and implementation of HACCP]. Available at: <http://market.avianua.com/?p=4100>

5. Melnychuk Ya.P. (2016). Oblikova polityka shchodo vyrobnytstva ta realizatsii orhanichnoi produktsii [Accounting policy for the production and marketing of organic products.]. *Ekonomika: realii chasu*, 3(25): 86-92.
6. Moroz Yu.Yu. (2011). Oblikovo-informatsiina systema monitorynhu ekonomichnoho potentsialu pidpriemstva: monohrafiia [Accounting information system monitoring the economic potential of the enterprise: monograph.]. Zhytomyr: PP «Ruta», 352.
7. Orhanichna polityka u 2017 rotsi: 5 vektoriv rozvytku [Organic Policy in 2017: 5 development vectors]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/236-organichna-politika-u-2017-rotsi-5-vektoriv-rozvitku>.
8. On the production and turnover of organic agricultural products and raw materials: Law of Ukraine (Application no. 425-VII). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>. (Last accessed: 05.03.2019).
9. Rozvytok orhanichnoho rynku – Ukraina ta svit. (2019). [The development of the organic market is Ukraine and the world]. Available at: https://ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/.../Information_Note_2018.pdf
10. Standarty orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva ta markuvannia silskohospodarskoi produktsii i produktiv kharchuvannia «BioLan». [Standards for Organic Agricultural Production and Labeling of Agricultural Products and Foodstuffs "BioLan"]. Available at: www.biolan.org.ua/download.php?downloadid=5
11. Ukraina zaimaie 20-e mistse po «orhanitsii». [Ukraine occupies 20th place in "organic matter"]. Available at: <https://propozitsiya.com/ua/ukrayina-zaymaye-20-e-misce-po-organici>.
12. Chychkalo-Kondratska I.B., Novytska I.V. (2018). Svitovi dosvid prosuvannia orhanichnoi produktsii [World experience of promotion of organic products.]. *Efektivna ekonomika*, 2. Available at: www.economy.nayka.com.ua.
13. Shvydke zrostantia orhanichnoho sektoru u sviti: bilshe fermeriv, bilshe zemel i rynek, shcho zrostaie (2018). [The rapid growth of the organic sector in the world: more farmers, more land and a growing market]. Available at: http://organicinfo.ua/shared/promo/73/3/FiBL%20media%20release_Fast%20growth%20of%20organic%20lands%20in%20the%20world_2018.pdf
14. Marchuk U. (2017). Product quality as a condition for maximisation of profit: accounting and control aspects. *Ekonomicnij Casopis – XXI* (Economic Annals-XXI), 163(1-2(1)): 85-90.

L.V. Gutsalenko (2019). Information system quality of organic production.

BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS, 10(1): 40-49..

<http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.040>

Abstract. In recent years the world has seen rapid growth in the organic sector is aimed at active organic production and dynamic growth in the number of countries where the demand for organic products is growing. Given the global trend in Ukraine is also gaining increased production of organic products. Aim of the study is to develop a system of information support of quality organic production through the mechanisms of state control to ensure its effectiveness, provided the relationship with your accounting environment information and evidence control environment. The article systematizes information on organic production in Europe and the EU, assesses legislative and normative provision of organic production process in Ukraine. Determined that organic farming in Ukraine is the most attractive destination for investment, but needs some work regulations state control over compliance processes and their impact on the quality characteristics of products. Adoption of detailed rules will increase the volume of production, saturation of the domestic market with high-quality food, and integrating the Ukrainian agricultural production to the EU market and world markets in general. To do this, it is necessary to develop a long-term strategy to imple-

ment a number of measures aimed at ensuring the technological conditions of production of ecologically pure organic products with the efficiency of software management functions like accounting and control. It is determined that the objects of accounting in organic agriculture are: resources, products and processes that do not contain genetically modified organisms and substances. The necessity of a systematic approach to operational accounting of business operations, covering all processes - supply, production and sale of organic certified products with an effective state control function, aimed at forming its quality and safety of food, is proved. The mechanisms of state quality control of organic production are determined.

Keywords: organic production, organic production, accounting, control, system, quality, mechanisms.

Л. В. Гуцаленко (2019). Система информационного обеспечения качества производства органической продукции. БІОЕКОНОМІКА ТА АГРАРНИЙ БІЗНЕС, 10(1): 40-49. <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.040>

Аннотация. За последние годы в мире наблюдается стремительный рост органического сектора направлено на активное производство органической продукции и динамичный рост количества стран, где спрос на органическую продукцию растет. Учитывая мировую тенденцию в Украине также получило развитие увеличение объемов производства органической продукции. Целью исследования является формирование системного информационного обеспечения качества производства органической продукции через механизмы государственного контроля, обеспечивающие его действенность при взаимосвязи с учетной информационной средой и доказательствами контрольной среды. В статье систематизирована информация по органическому производству в Европе и ЕС, осуществлена оценка законодательно-нормативного обеспечения процесса производства органической продукции в Украине. Определено, что органическое земледелие в Украине является наиболее привлекательным направлением для вложения инвестиций, однако нуждается в доработке регламентов государственного контроля над соблюдением технологических процессов и их влияния на качественные характеристики производимой продукции. Утверждение детальных правил будет способствовать увеличению объемов производства, насыщению внутреннего рынка высококачественными продуктами питания, углублению интеграции украинского аграрного производства к рынку ЕС и мировых рынков в целом. Для этого необходимо разработать долгосрочную стратегию осуществления ряда мероприятий, направленных на обеспечение технологических условий производства экологически чистой органической продукции с обеспечением действенности таких функций управления, как учет и контроль. Определено, что объектами учета в органическом земледелии являются: ресурсы, продукты и процессы, которые не содержат генетически модифицированных организмов и веществ. Доказана необходимость системного подхода к оперативному учетному отражению хозяйственных операций, охватывающего все процессы – снабжения, производства и реализации органической сертифицированной продукции с действенной государственной функцией контроля, направленные на формирование ее качества и безопасности питания. Определены механизмы государственного контроля качества органического производства.

Ключевые слова: органическое производство, органическая продукция, учет, контроль, система, качество, механизмы.
